

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII LITERARE ȘI LINGVISTICE
DOMENIUL DE DOCTORAT: FILOLOGIE**

DOMENIUL DE CERCETARE: ISTORIA LITERATURII ROMÂNE

**Lectură și iubire.
Reprezentări ale experiențelor în romanul românesc interbelic**

REZUMAT

**Coordonator științific:
Prof. univ. dr. IOANA BICAN**

**Doctorand:
LEONTINA COPACIU**

**Cluj-Napoca
2020**

Cuprins

Introducere

Partea I

Paradigme estetice și existențiale

Lectura – perspective istorice și teoretice

Lectura – dimensiune culturală și etică

Lectura – formă de *intimitate* și de *interiorizare*

Lectura – relație de *comunicare*

Discursuri conexe asupra lecturii în spațiul exegetic românesc

Preliminarii: romanul românesc interbelic

Personajul – o reprezentare vie

Experiența estetică – premise teoretice

Estetic vs. artistic: deosebiri

Experiența estetică – „relație” și „conduită”

Experiența estetică – „practică”

Lectura – conduită estetică și „stil”

Partea a II-a

Lectura și iubirea: reprezentări ficționale

Lecturile complementare și iubirea proiectată:

Garabet Ibrăileanu

Raporturi livrești și relații estetice: Gib I. Mihăescu

Lecturile multiple și iubirea imaginată: *Rusoaica*

Lecturile de identificare și iubirea posibilă: *Donna Alba*

Construcții individuale în oglindă

Conduitele estetice – dimensiune existențială și stil ficțional.

Anton Holban

Spațiul cultural intim: Sandu și *Ioana*

Relație disfuncțională: Sandu și Irina

Experiența estetică mediată: Sandu și *Jocurile Daniei*

Experiențele lui Sandu – între teorie și stil ficțional

Întâlnirile cu alteritatea: existență și text

Camil Petrescu

Lecturi implicite: „Ultima noapte de dragoste”

Lecturi confesive: *Patul lui Procust*

Experiențe estetice interferente

Mihail Sebastian

Lectură de context: *De două mii de ani*

Lectură în relief: *Fragmente dintr-un carnet găsit*

Experiența „povestită”: *Femei*

Experiența re-construită: *Accidentul*

Concluzii

Bibliografie

Rezumat

Cuvinte-cheie: ficționalizarea lecturii, stilizarea existenței, experiență estetică.

Lectura este o activitate caracteristică ființei umane, este un moment regenerativ în existența noastră, asemenea unor oglinzi care oferă alternative ontologice. În ultimii ani, lectura și ipostazele cititorului sunt teme frecvente în studiile de specialitate, atât în spațiul străin, cât și în cel românesc. În cercetarea noastră am încercat, pe de o parte, să evidențiem dimensiunea estetică și existențială a lecturii ficționalizate și, pe de altă parte, să configurăm o „stilistică a existenței” în universul românesc al literaturii.

Prin cercetarea noastră am făcut o incursiune în bibliotecile fictive ale romancierilor moderni din perioada interbelică (Garabet Ibrăileanu, Gib Mihăescu, Anton Holban, Camil Petrescu și Mihail Sebastian), având ca scop revizuirea unor texte cunoscute și mult interpretate, dintr-o perspectivă complementară discursurilor exegetice invocate mai sus. Acești autori scriu romane confesive și mută accentul de pe lumea exterioară pe trăirile interioare ale personajelor. Romanele acestor autori le putem numi romanele unor lumi interioare. Corpusul de texte este constituit din următoarele romane scrise la persoana I: *Adela*, de Garabet Ibrăileanu; *Rusoaica* și *Donna Alba*, de Gib Mihăescu; *Ioana*, *Jocurile Daniei* și *O moarte care nu dovedește nimic*, de Anton Holban; *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* și *Patul lui Procust*, de Camil Petrescu; *De două mii de ani*, *Fragmente dintr-un carnet găsit* și *Femei*, de Mihail Sebastian. În acest corpus am inclus și *Accidentul*, de Mihail Sebastian, roman scris la persoana a III-a, cu scopul de a observa cum se formează experiențele estetice într-un roman în care o altă voce narativă decât cea a personajului masculin analizează trăirile interioare ale acestuia.

Cercetarea noastră își propune următoarele obiective: demonstrarea dimensiunii practice a literaturii din perspectiva reprezentării ficționale a lecturii; prefigurarea unor tipuri de lectură, respectiv conturarea unor profiluri de cititor; analiza modurilor de construire a experiențelor estetice (erotice, muzicale, de contemplare a corpului uman și de contemplare a naturii), care coexistă cu experiența lecturii, observând rolul acestora în

configurarea universului ficțional; justificarea unei noi direcții de lectură a textelor moderne, care aparțin spațiului literar românesc, din perspectiva importanței experiențelor estetice.

Instrumentele pe care le folosim în cercetarea noastră sunt: teoria experiențelor estetice, din domeniul esteticii pragmatice, imaginarul lecturii, și antropologia stilului. În ultimii ani cercetările occidentale au evoluat dinspre interpretarea lecturii figurale (cu specificitate culturală) spre interpretarea lecturii ca experiență și, mai departe, spre reprezentarea ei ficțională. Astfel, teoria experiențelor estetice definește concepte și modele de interpretare care reliefează modurile specifice ale intenției și ale atenției față de un obiect, implicând tipurile caracteristice de relaționare, conduitele și procesele de individualizare. Materialul bibliografic folosit este format din texte consultate și referențiate, care aparțin domeniului esteticii pragmatice. Principalii teoreticieni problematizați în studiul nostru sunt: Jean-Marie Schaeffer, John Dewey și Richard Shusterman. Imaginarul lecturii reliefează atât modurile de reprezentare a practicilor de lectură, cât și strategiile de ficționalizare a cititorului. În plus, după anii '90, acest domeniu de cercetare interferează cu antropologia stilului. Un text literar are indici specifici de recunoaștere a stilului în care este scris sau a stilului unei epoci. Cercetările culturale instituie o antropologie a stilului, accentul căzând pe modurile ființei umane de „a acționa” și de „a face gesturi”, pe care scriitorii le receptează și le reprezintă în textele literare. Sursele bibliografice folosite sunt studiile lui Marielle Macé, Philippe Jousset, Vincent Jouve și Michel Picard. Studiile de specialitate ale autorilor menționați sunt punctele de întemeiere teoretică a reflecției noastre.

Lecturile personajelor din romanele analizate sunt variate și determină conduita acestora în relația cu alteritatea, în funcție atât de fondul interior al fiecăruia, cât și de circumstanțele în care se află. Toate romanele analizate sunt construite pe aceeași schemă a relației estetice – definită de Schaeffer și Dewey – stabilită între personaje: personajul masculin ca subiect/cititor și personajul feminin ca obiect estetic și, în unele cazuri, ca subiect/cititor.

Emil Codrescu din *Adela*, romanul lui Garabet Ibrăileanu, realizează lecturi „posibile”, întrucât el nu citește ficțiuni literare, ci rememorează sentimente și emoții simțite odată, în trecut. Subiectul nu are conștiința realității depline și trăiește propriile experiențe de plăcere în imaginație, analizându-se și identificându-se proiectiv cu alteritatea feminină.

În *Rusoaica* lui Gib I. Mihăescu, se diferențiază formele de lectură în relația lor cu procesul de individualizare ale personajului. Lecturile locotenentului Ragaiac sunt complementare. Experiențele de lectură îl influențează profund în dinamica erotică și toate sfârșesc printr-o modelare a realului. Mihai Aspru din *Donna Alba* trăiește experiența iubirii cu Alba, în urma stabilirii unei relații estetice cu aceasta. Încă de la începutul romanului, Alba este percepută de Mihai ca un obiect estetic, prin frumusețe și mister. Experiența cu Alba are finalitate și îi aduce satisfacție lui Mihai.

Romanele lui Anton Holban se distanțează de romanele lui G. Ibrăileanu și Gib Mihăescu prin lectura clasică realizată de personaje, prin legătura stabilită concret între personajul masculin și cel feminin, respectiv prin experiențele estetice diferite și trăite simultan de către personaje. Dacă între personajele lui Ibrăileanu se interpune distanța în actul lecturii și în preferințele pentru literatură, în romanul lui Anton Holban, cuplul Sandu-Ioana creează un spațiu cultural intim, în interiorul căruia trăiesc împreună experiențele de lectură, muzicale și de iubire, experiențe care sunt investite cu caracter estetic. Personajele întreprind lecturi comune care îi unesc, îi distanțează de lume și suprapun ficțiunea cu realitatea. În plus, intimitatea lecturii și intimitatea corporalității sunt primordiale și se completează reciproc.

Ștefan Gheorghidui, în relația cu Ela, caută adevăruri (cum este cel al iubirii), teoretizând anterior. Pentru ca experiența să fie concretă, autorul-personaj teoretizează iubirea și viața, încât iubirea este concretă, paradoxal, doar atunci când o leagă de filozofie. Ela, în schimb, se integrează ușor în lumea mondenă și acceptă realitatea fără să problematizeze lucrurile. Dacă aceasta dorește să trăiască o iubire lipsită de limite filozofice, intelectualul problematic consideră că iubirea ideală poate fi doar la nivel ideatic. Diferența de concepții și de stil a fiecăruia asupra existenței provoacă fragmentarea experienței și ruptura cuplului, iar Ștefan ajunge într-o criză existențială. Soluția ieșirii din criză, acesta nu o găsește în filozofie, ci într-un fenomen exterior, și anume teama de moarte (experiența războiului). Dacă în cazul celorlalți autori cărțile și existența se întrepătrund, în cazul lui Camil Petrescu filozofia ajunge insuficientă.

Patul lui Procust este poate cel mai complex roman dintre cele analizate. În acest roman există un dialog de texte, mai exact un dialog între discursurile alterității care se completează prin lecturi și, în cele din urmă, prin scris. Lecturile personajelor sunt variate

în funcție de stilul de viață al fiecăruia, dar, în special, romanul re-prezintă o lectură-cunoaștere, atât o cunoaștere de sine, cât și a alterității (cum se întâmplă cu Fred Vasilescu care citește scrisorile lui Ladima sau cu doamna T. despre care se presupune că ar citi Jurnalul lui Fred).

În cazul lui Mihail Sebastian, auxiliarele de bază pentru construirea universului romanesc sunt psihologia subtilă, sentimentalismul liber și preferințele pentru estetic. Prin acestea, personajele masculine se mișcă între psihologic și estetic, iar în romanul *De două mii de ani*, intervine și socialul. Sebastian mărturisește că evită experiențele, nu le provoacă, însă personajele sale trăiesc experiențe multiple. Universul ficțional al acestui autor este construit din antinomii, complicând lucrurile, în loc să le simplifice așa cum își exprimă dorința. Dacă Ștefan, din *Femei*, este activ pe planul realității concrete, Paul, din *Accidentul*, încearcă să rămână activ doar la nivel ideatic. Autorul încearcă, construind imaginea lui Paul, să configureze o experiență virtuală prin imaginație și ficționalizare.

În interiorul universului ficțional personajul, în calitate de subiect al diferitelor experiențe, se situează în centrul domeniului de referință (înțelegem prin „domeniu de referință” modul în care trăiește și acționează în diferite contexte autorul-personaj și alte personaje). Astfel, ne raportăm la personaj ca la niște reprezentări vii care acestea își pot crea „alte lumi” sau pot schimba lumea în care trăiesc. Personajele se individualizează și se diferențiază atât prin stilul propriu, cât și prin stilurile oferite de lecturile lor. În cazul autorilor analizați, lectura este o conduită estetică care depășește sfera teoretică, se situează în aria practică a vieții umane și stilizează existența.